

Присвята: Джону, Елізі й Моллі — ви для мене все.

Наомі й Кларі Ракер

**A VERY
STABLE
GENIUS**

**DONALD J. TRUMP'S
TESTING OF AMERICA**

**PHILIP RUCKER AND
CAROL LEONNIG**

PENGUIN PRESS | NEW YORK | 2020

ФІЛІП РАКЕР і КЕРОЛ ЛЕОННІГ

**ТРАМП
VS
СВІТ**

З англійської переклав Олександр Дем'янчук

Київ
BOOKCHEF
2020

ЗМІСТ

Авторські зауваги	7
Вступ. «Лише я можу це виправити»	9

ЧАСТИНА I

Розділ 1. Будівельні цеглини	19
Розділ 2. Параноя і хаос	33
Розділ 3. Шлях до завалу	46
Розділ 4. Фатальне звільнення	58
Розділ 5. І тут входить ФБР-івець	72

ЧАСТИНА II

Розділ 6. Підготовка до битви	87
Розділ 7. Заважаючи правосуддю	101
Розділ 8. Приховання	114
Розділ 9. Уражена гідність	133
Розділ 10. Ошаленілий	150
Розділ 11. Імпровізація	164

ЧАСТИНА III

Розділ 12. Шпигунгейт	185
Розділ 13. Розлад	199
Розділ 14. Для звільнення одного потрібен взвод	211
Розділ 15. Привітання Путіну	224
Розділ 16. Холодний душ	234

ЧАСТИНА IV

Розділ 17. Дипломатія ручної гранати	255
Розділ 18. Внутрішній опір.....	273
Розділ 19. Страхотрон.....	287
Розділ 20. Невитриманий дипломат	307
Розділ 21. Імпульс перемагає розум	318

ЧАСТИНА V

Розділ 22. Опора на слухняних виконавців	337
Розділ 23. Лояльність і правда.....	353
Розділ 24. Звіт.....	366
Розділ 25. Шоу триває.....	380
Епілог	396
Подяки	402
Примітки	408

АВТОРСЬКІ ЗАУВАГИ

Оповідь про президентство Дональда Трампа виявилася карколомною подорожжю. Кожний день, кожна мить приносили якісь новини. Реєструючи чергову нову подію, ми дедалі усвідомлювали, що історія твориться прямо у нас на очах, і неможливо зробити остаточні висновки. Завжди з'являлося щось нове. Тому ми вирішили натиснути кнопку «пауза». Нам хотілося проникнути глибше, ніж дозволяли щоденні новини, досягти справжнього розуміння того, що відбувається за кулісами, і оцінити, як це відлунюватиме в нашій країні.

Ця книга базується на сотнях годин інтерв'ю з понад двома сотнями осіб, включно з посадовцями адміністрації Трампа, друзями й зовнішніми радниками президента, а також з іншими свідками подій, що тут описані. Більшість тих, кого ми залучали до свого проекту, погоджувалася відверто розповідати лише на засадах анонімності. Це пов'язано або з бажанням убезпечити свою кар'єру, або страхом помсти від самого президента чи його прихильників. Численні співбесідники переповідали свої спогади в дуже загальних рисах, дозволяючи використовувати інформацію, якою ділилися, до тих пір, поки ми приховували їхні особисті дані й не прив'язували деталі до імен. Ми записували безліч таких інтерв'ю.

Ми об'єктивні журналісти та прагнемо ділитися правдою з громадськістю. У цій книзі нашою метою було запропонувати найбільш наближену до правди версію, яку можна скласти на основі ретельного накопичення даних. Ми детально реконструювали сцени, де Президент Трамп був справжнім, показували його в дії, а не розповідали читачеві, **що** той має про нього думати. Ці сцени засновані на описах з перших вуст і там, де було можливо, підкріплені численними джерелами й супроводжені календарними даними, записами зі щоденників, внутрішніми меморандумами й іншими видами листування між урядовцями, а також приватними відеозаписами. Ми не могли точно відтворити усі діалоги,

однак спиралися на численні спогади людей про події, а в багатьох випадках — на зроблені за гарячими слідами нотатки свідків. Іноді розповідачі різко розходилися в думках про перебіг деяких подій. У разі необхідності ми зазначали це на своїх сторінках, визнаючи, що різні оповідачі часом по-різному запам'ятовують події.

Ця книга виросла з наших репортажів у газеті *The Washington Post*. Таким чином, ряд деталей нашої оповіді спочатку з'явився в матеріалах для цієї газети, причому деякі готувалися у співпраці з іншими колегами. Однак найбільше сцен, діалогів і цитат вперше подані саме в цій книзі й ґрунтуються на широкому масиві матеріалів, підготовлених виключно для цього проекту.

Щоб реконструювати події, які розгорталися публічно, ми покладалися на відеозаписи, наприклад, на виступи президента, значна частина яких архівована на веб-сайті C-SPAN. Ми також використовували тогочасні новинні репортажі з різноманітних публікацій. Ми брали інформацію і з урядових звітів, у тому числі звіту спеціального прокурора Роберта С. Мюллера III, та здебільшого доповнювали опубліковані звіти своїми власними. Ретельно відібраний з цих записів матеріал супроводжується відповідними прямими посиланнями безпосередньо в тексті чи у примітках.

Ми намагалися проінтерв'ювати для свого проекту Президента Трампа і спочатку звернулися до нього на ранніх етапах підготовки. Під час телефонної розмови Трамп сказав Філіпу Ракеру, що готовий дати інтерв'ю. «Приходь. Ти зробиш чесну роботу, — сказав Трамп. Потім президент додав: — Я дам. Я дам. Я дам. Хочу, щоб це була правильна книга. Ти серйозна людина. Тож все буде добре». Згодом, коли Трамп посилив війну проти медіа, він через помічника відмовився давати інтерв'ю й ділитися власними спогадами у контексті подій, описаних у цій книзі. Після кількох тижнів шарпанини на цю тему спікери Трампа виявилися нездатними по суті відповісти на запитання про описані події чи надати відповіді самого президента до того, як спливав термін подання цього тексту для опублікування.

«ЛИШЕ Я МОЖУ ЦЕ ВИПРАВИТИ»

Отримавши від республіканців 21 липня 2016 року номінування на президентство, Дональд Джон Трамп видав промову на більш ніж чотири тисячі слів, однак саме ці п'ять невдовзі стали доктриною, за якою він повів усю націю.

Того вечора Трамп власною персоною стояв у центрі комплексу «Quicken Loans Arena» на високій сцені, яку сам допомагав проєктувати. Масивний екран, обрамлений золотом, бовванів позад нього, транслюючи його збільшене зображення в оточенні тридцяти шести американських прапорів. Плазмовий образ створював враження того мужнього чоловіка, яким він себе уявляв. Його промова була похмурою та песимістичною. Він пропонував американцям себе як їхню єдину надію на оновлення і відродження. Висуванці на президентство в минулому випромінювали смиренність, вихваляли спільні цінності й закликали співвітчизників об'єднуватися, щоб звершити все те, чого вони можуть досягти лише спільними зусиллями. Трамп замість цього говорив «Я».

«Я — ваш голос».

«Я буду лідером — вашим лідером».

«Ніхто не знає цю систему краще за мене, а тому лише я можу її виправити».

Надто легко й помилково було б вважати перший термін Трампа лише суцільним хаосом. Його президентство жилося соліпсизмом. З моменту складання присяги віддано захищати Конституцію і служити нації Трамп правив переважно задля захисту і возвеличення самого себе. І хоча він день за днем боровся за виживання, долав перешкоди, щоб лишатися на плаву, очевидні були й ознаки безладу. Провідною зіркою Трампа стало увічнення його власної влади, нехай це й означало б загрозу нашій нестійкій

демократії. Суспільна довіра до американського уряду, що вже була ослаблена роками поляризаційної політичної дисфункції, опинилася в нокауті.

Десятки мільйонів американців були розлючені, відчуваючи нехтування ними з боку вашингтонських бюрократів, зневагу ліберальних еліт і приниження від глобальної економіки, яка швидко випереджала їхні вміння і прирікала їхніх дітей на те, щоб стати першим американським поколінням з гіршим достатком, ніж у їхніх батьків. Трамп визначив сам себе їхнім лідером. Він пообіцяв їм, що «зробить Америку знову великою». Завдяки цій яскравій універсальній мантрі відповідний сегмент американського суспільства міг компенсувати свій розпач. Вони мріяли про Америку, у якій закони не душили б сімейний бізнес, податки не були б настільки обтяжливими, а високооплачуваних робочих місць було б удосталь і скрізь. Дехто з них посилався на 1950-ті роки, уявляючи собі простішу, ідилічну Америку, де чоловіки-патріархи сиділи б на троні, добропорядні жінки опікувалися б домашнім вогнищем, а меншини мовчали б чи прислужували.

Президент Трамп був невтомним борцем за «повернення Америці її величі»*. Він не дуже заморочувався ретельним відбором до групи лідерів тих осіб, які мали допомагати йому управляти. Блискучий пропагандист і зірка телевізійних реаліті-шоу, він вірив у те, що зможе керувати американським урядом так само, як керував своєю компанією з будівництва нерухомості, перебуваючи в кабінеті на двадцять шостому поверсі Башти Трампа — використовуючи свої інстинкти для витискання максимуму з кожної можливості й приборкання та знищення конкурентів.

Однак натура башибузука зменшувала здатність Трампа виконати ті обіцянки, на яких він будував виборчу кампанію. Від початку до його внутрішнього кола увійшли здебільшого новачки й підлабунники, сумарна недосвідченість яких загострила проблеми, розтринькала політичний капітал і деморалізувала відданих державних службовців. Загальною цінністю адміністрації Трампа була лояльність — не до країни, а до самого президента. Деякі його радники вірили, що його вимога сліпої відданості й помста тим, хто від неї відмовлявся, поступово руйнували державну службу й піддавали випробуванням саму демократію.

* В оригіналі — *MAGA nation: Make America Great Again* — «Зробимо Америку знову великою» (виборче гасло Трампа). — *Тут і далі прим. перекл.*

До адміністрації на роботу прийшли люди двох типів: ті, хто вважав, що Трамп рятує світ, і ті, які думали, що світ потрібно рятувати від Трампа. Останні, яких колись привабив шарм Трампа, були здібними й здатними до пристосування професіоналами, що відчували обов'язок запропонувати йому свою ерудицію й знання. Однак, коли рахунок пішов на місяці, президент позбувся цих «дорослих у кімнаті»*, через те що вони вважали його ідеї й вказівки дурними, безглуздими й незаконними. Один за одним ці чоловіки та жінки або подавали у відставку від роздратування, або зрештою були звільнені Трампом. Він ув'язався в нерозривний цикл зрад, розколів і поновлення стосунків, щоб повсякчас тримати своїх радників у стані дисбалансу і постійно демонструвати свою вищість. Дехто з них нині зітхає здалеку, відсторонений від президента. Ці люди збиралися скеровувати Трампа, усвідомлюючи, що залишається все менше голосів мудрості, які стримували б його імпульси. Вони лементують, що президент, який виношував дитячі образи, надто любив новини про самого себе на кабельному телебаченні, заохочував підлабузництво й розгнуждану брехню.

Трамп досяг успіху частково на своїх обіцянках стати миротворцем людства, знести й перебудувати Вашингтон. Він ослабив регуляторну систему, посилив прикордонний контроль і перебудував федеральну судову систему, включно з двома номінуваннями до Верховного Суду — що відповідало пріоритетам його консервативної політичної бази.

Трамп також змінив торговельну доктрину Америки, послаблюючи багатосторонні угоди (які, за його переконанням, давали змогу невеликим країнам наживатися на Сполучених Штатах) і нав'язуючи нові двосторонні договори на вигідніших для себе умовах. Він успадкував зростання економіки від Президента Обами та підтримував її функціонування навіть попри те, що в середині 2019 року економісти передрікали можливий спад.

Трамп часто нагадував своїм критикам, що він не схожий на жодного іншого президента. Він погіршив становище з верховенством права і збурих іноземні союзи, відкидаючи сімдесят років стосунків з іншими демократіями й водночас підтримуючи диктаторів і деспотів. Він піддав сумніву саму ідентичність нації як різнобарвного прихистку для людей усіх рас і вірувань, не змушуючи

* Очевидно, автори скеровують читача до фільму «Adults in the Room», у якому йдеться про кризу 2015 року в Греції, й натякають на те, що група професіоналів — ще не уряд «дорослих», тобто досвідчених.

мовчати білих екстремістів і фанатиків зі свого оточення і ще й час від часу вдаючись у своїх промовах до расистської риторики. Він підозрював підлеглих і військових у злих намірах і ставив перешкоди мігрантським родинам. Він порушував кордони з причин серйозних і дріб'язкових, підлих і невинних. Для цього президента значення мала лише перемога.

Его Трампа заважало йому висловлювати важливі, добре обґрунтовані судження. Він вступив на посаду з повним переконанням, що його знання цілком вичерпні, а подані ним факти найправдивіші, й це відвернуло від нього професіоналів з багаторічним досвідом, на яких покладалися попередні президенти. Це зумовило заперечення американської моделі управління в цілому, моделі, яка, на думку деяких його радників, народилася з повної відсутності безпеки. «Замість того щоб пишатися прийняттям хороших рішень, він пишався тим, що одразу знав правильну відповідь», — казав один високопосадовець.

Коли аналітики й дослідники з оточення Трампа подавали йому факти, він часом підозрював їх у змові. Він відмовлявся повністю визнати, що Росія намагалася допомогти йому перемогти у виборах 2016 року, попри вичерпні докази. Він намагався завадити Міністерству юстиції розслідувати втручання Росії у вибори, а коли Роберт Мюллер був призначений спеціальним прокурором, намагався звільнити його. І все ж Трамп уникнув звинувачення в злочині, попри всі старання федеральних прокурорів, які вважали, що кримінальні звинувачення були б висунуті, якби це був хтось інший, а не чинний президент.

Ці висновки зроблені на основі майже трьох років дослідження президентства Трампа. Вони відбивають враження і думки кількох найвищих посадовців, що служили в його адміністрації, пережили її хибні вчинки, а зараз відчувають страх перед завданою шкодою державі, якій служили. Вони були першими, хто ввів нас у певні найбільш суперечливі й визначальні моменти президентства Трампа.

У певному сенсі ніколи раніше американський президент не був таким доступним і прозорим, як Трамп. Він повідомляв про свої настрої й оприлюднював заперечення в щоденних, а часом і щогодинних постах у Twitter. Щодня поширювалися звістки про конфлікти та беззаконня. Викривачі виглядали з темних закутків федеральної бюрократії, проливаючи світло на корупцію й зловживання посадовими обов'язками. Настрої президента були очевидні всім. Однак іще важливіше й, напевно, більш приголо-

мшливе значення подій протягом першої каденції Трампа, окрім циркуляції щоденних новин, усе ще залишається нерозкритим.

«Я служив цій людині два роки. На мою думку, він є довготривалою й безпосередньою загрозою для країни», — казав нам високопосадовець служби національної безпеки.

Інший вищий адміністративний працівник зазначав: «Цей хлопець зовсім втратив глузд. Історія Трампа: президент з жахливими інстинктами, оточений високопосадовцями, що грають у гру “Замочи крота”»*.

Більшість офіційних осіб, з якими ми вели розмови, спілкувалися з нами на умовах анонімності, щоб уникнути помсти з боку Трампа і його команди або через те, що вважали справою честі не критикувати публічно чинного президента. Часом урядовці йшли на співпрацю з авторами цієї книги, щоб поквитатися чи викликати політичні наслідки, і, очевидно, частина наших джерел належала саме до цієї категорії. Однак ми виявили, що багато з них мотивувалися відкриттям правди задля історії. Дехто хотів точно пояснити ті моменти, викривлені президентом і його прибічниками, які легко забуваються чи подекуди ще й досі зберігаються в таємниці.

Захисники Трампа казали, що ті, хто боїться його президентства, помиляються. Те, що інші вважали безвідповідальністю, вони підносили як сміливість у прийнятті рішень. Вони вказували на те, що з телевізорів постійно лунала критика президента з оплакуванням кінця демократії, якою ми її знаємо, але щоранку після цього незмінно сходило сонце.

У нашій книзі немає досконалих героїв. Роберт Мюллер, напевно, найвідвертіший супротивник Трампа, був бездоганим зразком цілісності характеру від давніх часів служби командиром взводу у В'єтнамі до директорства у ФБР, однак за два роки тіньової боротьби з президентом його цілісність зазнала пошкоджень. За оцінками багатьох колег-прокурорів, його явно обвели круг пальця.

Тимчасом світові лідери все ще пристосовувалися до реагування на витівки Трампа. Союзники мало довіряли словам дипломатів США, бо вони могли бути спростовані президентським твітом з бездумними коментарями. Іноземні президенти й прем'єр-міністри зі страхом чекали, що може бовкнути Трамп в ім'я «Америки понад усе».

* Тобто грають у пошуки зрадників у своєму колі.

«Цей хлопець — наймогутніша людина у світі, — сказав Жерар Аро, Посол Франції у Сполучених Штатах протягом перших двох років президентства Трампа. — Все, що він робить і вирішує, може мати дуже, справді, дуже погані наслідки для нас, тож ми всі сторожко відстежуємо нанесену шкоду». Перед першим значним самітом Трампа з іноземними партнерами — зустріччю очільників «Великої сімки» у травні 2017 року в Таорміна, Сицилія, радники Трампа поширили серед інших урядів натяки щодо запобіжних заходів: не ставтеся до Трампа зверхньо і розсипайте компліменти на його адресу. «Це було схоже на поради, як поводитися з важким підлітком, дуже чутливим, нервовим підлітком, — згадував Аро. — Тож уявіть собі шістьох дорослих, що намагаються не дратувати одного, для якого не існує гальм і обмежень. Бути дорослою людиною в кімнаті означає страждати від спалахів гніву хлопчиська і не сприймати це серйозно».

Назва цієї книги взята зі слів самого Трампа. У січні 2018 року, коли добігав кінця перший рік його президентства, спалахнула національна дискусія про адекватність президента для виконання його функцій, зокрема його психологічне й психічне здоров'я. На світанку 6 січня Трамп твітнув, що ЗМІ «витягли старі записники Рональда Рейгана й пишуть про розумові здібності».

«Фактично протягом всього життя моїми двома найціннішими надбаннями стали ментальна стабільність і, скажімо, справжній розум, — продовжував він. — Продажна Гіларі Клінтон також старанно розносила все це і, як усі знають, зазнала повного провалу. Я пройшов шлях від ДУЖЕ успішного бізнесмена до телезірки й Президента Сполучених Штатів (з першої спроби). Думаю, мене можна кваліфікувати не інакше, як геній... і вельми стабільний геній!»

Трамп вимовляв фразу «стабільний геній» принаймні ще чотири рази. На саміті НАТО у липні 2018 року він назвав себе «вельми стабільним генієм», намагаючись не сприймати серйозно запитання репортера про те, чи змінить він підтримку НАТО після повернення з Брюссельської зустрічі. Якось у липні 2019 року він розмістив твіт про все — від президентських праймеріз Демократичної партії до Клятви вірності, та сам про себе написав: «Ось кого ви тепер маєте, такого показного й розумного, справжнього Стабільного Генія!» Суботнього вересневого ранку 2019 року Трамп процитував самого себе у Twitter: «Вельми стабільний геній! Дякую». А в жовтні 2019 року, виправдовуючи свою поведінку під час телефонної розмови зі своїм українським

колегою, Трамп зазначив: «Ще є такі, хто вважає мене вельми стабільним генієм, еге ж? Я стежу за своїми словами дуже, дуже уважно».

Критики глумливо підсумували, що кожний, хто відчуває потяг до оголошення світові про те, що він стабільний геній, не є ані стабільним, ані генієм. Однак наближені до Трампа люди подали іншу інтерпретацію. «Він безперечно має характеристики генія, — сказав Томас Баррак, давній друг Трампа і бізнес-партнер, який очолював його президентську інаугурацію. — Як і всі ці люди з надзвичайними здібностями, він має такі сильні риси, які часом бояться виявити у себе інші. Можливо, він не має натренованої чи набутої елегантності Обама, посольської стриманості Кеннеді чи м'якої царськості Рейгана, однак у нього є певна яскравість і харизма — унікальні, рідкісні й привабливі, хоча й часом вони хибно сприймаються. Коли він промовляє віч-на-віч або до натовпу, ви вірите, що він — єдина зірка у своїй галактиці... Він — геніальний воїн».

Численні уважні спостерігачі за поведінкою Трампа вважали цю так звану геніальність значно більш дестабілізаційною. Одним із них був Пітер Венер, який служив в адміністраціях Рональда Рейгана, Джорджа Г.В. Буша (старшого) й Джорджа В. Буша (молодшого). Один із перших і відвертих критиків Трампа, Венер був серед тих республіканців, які публічно попереджали про його психологічну неадекватність посаді президента. Навесні 2019 року Венер був страшенно знервований тим, що бачив.

«Це трансгресивна особистість, тож він любить нападати й руйнувати, приносити людям прикроці, — казав Венер. — Якщо він бачить інституцію, яка, на його думку, не виконує його волі, не захищає його так, як він хоче, чи загрожує йому, він нападатиме на неї. На дослідницьку спільноту, бо вона не каже йому те, що він хоче чути. На Міністерство юстиції, бо воно не робило того, що він хотів від нього. На Організацію Північноатлантичного договору, бо не вважає, що вони достатньо платять... Преса — “ворог народу”. Тому він не має жодної поваги до інституцій, до тієї ролі, яку вони відіграють, до їхньої важливості й отримує задоволення, роздираючи їх».

Венер згадав британського філософа і державного діяча Едмунда Берка, який у своєму памфлеті 1790 року під назвою «Роздуми про революцію у Франції» писав, що «найбрутальніша рука» будь-якого натовпу може знищити інституцію, але відбудувати її з руїн буде набагато складніше. «Лють і безумство розвалить за

півгодини більше, ніж розсудливість, розважливість і передбачливість можуть збудувати за сто років».

Нижче подано хронологічний опис марнославного походу Трампа за владою протягом його першої каденції, і тут ми намагаємося знайти здоровий глузд, шукаючи послідовності у позірному хаосі. У ньому є лють і безумство, але також і моменти сміливості та стійкості. Мета цієї оповіді — показати Трампа в максимально неприкрашеному вигляді й розкрити, як ухвалення рішень у його адміністрації ґрунтувалося на егоцентричній і бездумній логіці однієї людини, — а, проте, *логіці*. Це оповідь про те, як Трамп і його радники зберегли собі життя й випробували демократію в Америці та в її колективному серці — нації.

Частина I



БУДІВЕЛЬНІ ЦЕГЛИНИ

Починаючи з 9 листопада 2016 року, президент-елект* Дональд Трамп формував штат своєї адміністрації. Оскільки він і не сподівався виграти вибори, то й не був готовий. Найвищим пріоритетом для Трампа була лояльність, тож інстинктивно він і його родина знали, кого возвеличувати першим: Майкла Флінна.

Флінн був генерал-лейтенантом у відставці й мав репутацію здібного розвідника. Однак його колишні колеги трималися осторонь від нього через ряд звинувачень — в ісламофобській риторичі, заграванні з Росією й іншими іноземними супротивниками та у використанні непідтверджених фактів і сумнівних тверджень. Для Трампа це не мало ніякого значення.

Протягом виборчої кампанії Флінн був одним із небагатьох із зірками на погонах, хто прагнув підтримувати Трампа. Його відданість була настільки сильна, що він диригував співом проти Гіларі Клінтон «Кинь її у в'язницю» на Національному з'їзді Республіканської партії США, що буквально вбило його колег по військовій і розвідувальній службі, які вирішили, що він використовує свій статус заслуженого офіцера для підтримки найнебезпечніших елементів суспільства. І це викликало у Трампа любов до нього. Флінн зробився незамінним для Трампа, нашіптуючи йому на вухо, що не можна довіряти більшості офіцерів розвідки, але можна довіряти саме Флінну. Він був достатньо майстерним, щоб прислужитися й родині Трампа, включно з Джаредом Кушнером, амбітним зятем кандидата, що не мав ніякого досвіду в політиці чи міжнародних відносинах, однак вдавав із себе політичного стратега Трампа й контактну особу з іноземними урядами.

* Звичний американський термін для позначення новообраного посадовця до його офіційного вступу на посаду.

Наступного дня після виборів улесливий радник отримав винагороду під час проміжної зустрічі на двадцять шостому поверсі Башти Трампа. Іванка Трамп, старша донька президента-електа, і її чоловік Кушнер, які разом допомагали здійснювати деякі високі призначення в новій адміністрації, запропонували Флінну обирати будь-яку роботу на його смак.

«О, генерале Флінн, ви були таким відданим моєму батькові, — сказала Іванка з особливим придихом, що посилювало враження від слів. — Яку посаду ви хотіли б обрати?»

Дон Макган здивовано насупився. Він був адвокатом кампанії Трампа й стояв тепер у черзі, очікуючи призначення на посаду юрисконсульта Білого дому. Він не мав нічого особистого проти Флінна. Фактично він не був із ним знайомий. Однак інші в кімнаті помітили, як Макган промовив: «Чи саме це ми маємо робити сьогодні?»

Декому в кімнаті було важко зрозуміти, що можна призначати людей на ключові посади настільки безладно і безвідповідально. Стів Беннон, головний менеджер виборчої кампанії, який також приєднався до адміністрації, раптом уявив собі, що Іванка — це принцеса з мечем, яка поплескує ним Флінна по плечу. Макган і Беннон, не такі вже й союзники, мали схожі враження, що це шлях до помилкових кроків, а можливо, і катастрофи.

Непродуманий і дисфункціональний перехід став провісником для цієї адміністрації. Трамп віддав перевагу бренду й іміджу перед фундаментальною компетенцією. Він сам і багато його радників не мали жодного досвіду в державному управлінні, а тому звертали мало уваги на його етику чи норми. Замість дотримання ідеологічного порядку денного, вся діяльність визначалася інстинктами і примхами Трампа.

Мрією Флінна було стати радником з національної безпеки. Кушнер, який бачив себе у ролі співробітника Західного крила Білого дому* — тіньового держсекретаря, що спілкуватиметься з іноземними лідерами, вестиме переговори про мир на Близькому Сході й визначатиме пріоритети в ключових зв'язках, як-от із Китаєм і Мексикою, — прорахував для себе, що призначення Флінна на посаду радника з національної безпеки дасть йому самому свободу маневру відповідно до його власних забаганок. Звичайно, побажання Флінна було задоволене. Знадобилося ще вісім днів,

* Тобто людини, яка безпосередньо працює з президентом.

поки про його призначення оголосили, але все вирішили саме 9 листопада.

Нікого не цікавила перевірка кандидатури Флінна. Не розглядалися його повноваження як шефа військової розвідки США в Афганістані, що були предметом погано проведеного розслідування, так само, як і його директорство в Розвідувальному управлінні Міністерства оборони, з якого Президент Обама його усунув. Не аналізувалася і діяльність його міжнародної консультативної фірми з контрактами, укладеними з компаніями, що були пов'язані з Кремлем. Не зацікавила і його участь як гостя^{1*} в Московському гала-концерті в Росії, де він сидів за столом Володимира Путіна.

Флінн використав кампанію Трампа як годівничку, прагнучи поліпшити свої статки після тридцяти трьох років відносно невисоких зарплат військовика. Одночасно з функціями радника в кампанії Трампа Флінн працював на турецький уряд і, за висновком федеральних слідчих, приховував справжню природу цієї роботи. У день виборів Флінн опублікував на провідному політичному сайті США *The Hill* свої коментарі, у яких виступив на боці турецького президента Реджепа Тайїпа Ердогана, порівнявши його політичного опонента Фетуллаха Гюлена, що жив у вигнанні в Сполучених Штатах, з Усамою бен Ладеном. Флінн закликав Сполучені Штати вислати Гюлена з країни², приголомшуючи своїх колишніх колег у розвідці й національній безпеці.

Кріс Крісті, губернатор штату Нью-Джерсі, який підтримував Трампа і головував при передачі президентської влади, був приголомшений, коли президент-елект сказав йому про те, що збирається призначити Флінна своїм радником з національної безпеки.

— Так не можна робити, — сказав Крісті. — Спочатку ви маєте призначити свого керівника адміністрації, а він уже нехай займається цими призначеннями, оскільки радник з національної безпеки має підпорядковуватися керівнику адміністрації. А Флінн — це неправильний вибір. Це просто жажливий вибір.

— Він просто не подобається вам, — відповів Трамп.

— Ви праві, — сказав Крісті. — Він мені не подобається. Хочете знати, чому?

— Так, — сказав Трамп.

* Посилання арабськими цифрами стосуються Приміток, розміщених у кінці книги. Нумерація приміток окрема для кожного розділу.

— Бо він принесе вам значні клопоти, — відповів Крісті. — Згадаєте мої слова.

Трампа не схотів більше нічого чути про Флінна. Він наказав Крісті спуститися на чотирнадцятий поверх, де штаб-квартира виборчої кампанії за одну ніч перетворилася на командний центр переходу влади. Крісті мав збирати уряд.

Пізніше того самого тижня Трамп турнув Крісті геть. У технічному сенсі його звільнив Беннон, який сказав Крісті, що діяв за наказами Кушнера, а Трамп дозволив припинити співпрацю. Як перехідний голова, його замінив обраний віце-президент Майк Пенс. За одинадцять років до того Крісті був прокурором США у штаті Нью-Джерсі й посадив за ґрати батька Кушнера, Чарльза, голову сімейного бізнесу з нерухомості, за ухиляння від сплати податків, тиск на свідків і нелегальні внески у виборчу кампанію. Та справа принизила сім'ю Кушнерів і залишила тривалий відбиток на житті юного Джареда.

Десятого листопада Трамп опинився за 230 миль на південь, у Вашингтоні, відвідуючи Обаму в Білому домі. Обама був знервований перемогою Трампа, однак менш ніж через сорок вісім годин після виборів, згідно з американською традицією мирної передачі влади, він запросив свого наступника до Овального кабінету й запропонував свої поради. Сорок четвертим президентом сорок п'ятому були дані дві поради: по-перше, Північна Корея залишається найбільшим викликом у зовнішній політиці й загрозою для національної безпеки, а по-друге, він не повинен брати на службу Флінна.

Обама особисто застерігав Трампа від використання Флінна, бо виявив сумнівність його суджень і втратив довіру до мотивів. Обама звільнив Флінна 2014 року з Розвідувального управління Міністерства оборони США через скарги співробітників управління на відсутність у нього зосередженості й навіть темпераменту. Трамп пізніше переказав своїм прихильникам, що Обама називав Флінна «морально ненадійною людиною» і «поганим хлопцем», але Трамп відкинув цю критику.

Президент-елект підійшов до десятиденної процедури переходу влади, як до кастингу на новий сезон *The Apprentice* («Учень»), реаліті-шоу на каналі NBC, яке зробило його відомим у кожній американській родині. День за днем оберткові двері в золотій рамці до Башти Трампа на П'ятій авеню впускали політиків, лідерів бізнесу й знаменитостей, які крокували через вестибюль,

щоб зробити призначений візит. Вони приходили шукати роботу в адміністрації, заробити прихильність президента-електа чи просто долучитися до цих подій. «Це було схоже на прохід через бар Джабби Хатта в “Зоряних війнах”, — презирливо казав один із радників Трампа. — Ми ніколи не могли вгадати, хто ще збирається припертися». Президент-елект любив підхльостувати рейтинги й швидко розібрався в тому, як президентство може принести йому особисто і його бізнесу нові вигоди. Він проводив співбесіди та наради з передачі влади не у федеральному офісі у Вашингтоні, який був наданий саме для цього, а в Башті Трампа, Національному гольф-клубі Трампа у Бедмінстері, штат Нью-Джерсі, а також у Мар-а-Лаго в Палм-Біч, штат Флорида.

У безладі й штурханині, неструктурованих ритмах передачі влади тріо потужних гравців кампанії маневрувало для посилення свого впливу. Це були: Кушнер, Беннон і Рейнс Прібус. Кушнер мав підвищений статус як зять Трампа, тоді як Прібус і Беннон були призначені раніше главою адміністрації Білого дому і головним спеціалістом з питань стратегії, — унікальне поєднання, в якому вони мали однакову основу нагорі організаційної піраміди.

Трамп призначив Прібуса, голову Республіканського національного комітету, частково на знак вдячності за підбір виконавців і роботу в штатах, завдяки чому РНК забезпечив кампанії Трампа значний розголос від початкового, майже нульового рівня. Маючи гарні зв'язки у Вашингтоні, Прібус вважався серед лідерів Республіканської партії найвдалішою кандидатурою на помічника Трампа з найкращим набором виконавців.

Водночас Беннон був аполітичним, непривітним і недбалим. Він довів свою лояльність у траншеях разом із Трампом у часи найбільшої напруги кампанії. Беннон до того вів консервативний веб-сайт Breitbart і запропонував себе Трампу як важливого зв'язкового з необхідною йому базою, яку він ніжно називав «простолюдни», натякаючи на горезвісну фразу Клінтон про «Трам-півський кошик покидьків... Расист, сексист, гомофоб, ксенофоб, ісламофоб — називайте, як хочете».

Прібус приступив до розподілу серед колишніх функціонерів Республіканської партії й інших довірених осіб ключових ролей у Західному крилі Білого дому, тоді як він сам, Беннон і Пенс зосередилися на посадах у кабінеті. Особливу увагу вони звертали на позиції в національній безпеці й мали на оці Майка Помпео як керівника ЦРУ. Помпео був обраний до Конгресу як республіка-

нець від штату Канзас на хвилі росту популярності Чайної партії* 2010 року. Коли він прибув до Вашингтону, то швидко здобув репутацію твердого консерватора і різкого партійного активіста. Обіймаючи посаду в Постійному спеціальному комітеті з питань розвідки Палати представників США, Помпео нападав на Клінтон через Бенгазі**, що зробило його фаворитом сайту Breitbart.

Будучи багато років знайомим з Прібусом, Бенномом і Пенсом, Помпео, втім, залишався аутсайдером у світі Трампа. Дійсно, він активно виступав проти Трампа на праймеріз, називаючи його сурогатом Марко Рубіо***. На кокусі**** в штаті Канзас 5 березня³ Помпео застерігав, що Трамп буде «авторитарним президентом, який ігнорує нашу Конституцію», і переконував своїх канзасців «вимкнути світло в цьому цирку».

Однак тепер Помпео прагнув приєднатися до цього цирку. Беннон знав, що важко буде продати конгресмена від маленького штату, якого він вважав «воїном з воїнів», як потенційного директора ЦРУ елітам, яких він обзивав «натовпом Ранкового Джо», враховуючи роль Помпео у справі Бенгазі. Однак Помпео прагнув цієї посади.

16 листопада Помпео вирушив до Нью-Йорка, щоб зустрітися з президентом-електом. Прібус попередньо поінформував Трампа про чесноти Помпео, а Беннон сказав Помпео напутнє слово, де між рядками читалося: «Ми зараз заходимо. Я зазначу, що ти був номером один у нашому класі у Вест-Пойнт, номером один у нашому класі у Гарвардській правничій школі, взагалі найкращий знавець розвідки всіх часів. Я подаю тобі — не чекай, що він щось казатиме. Просто перехоплюй м'яча. Не чекай на запитання, бо не буде жодних запитань. Він навіть не знає, що таке розвідка. Просто перехоплюй м'яча».

Зустріч пройшла абсолютно гладко. Після того, як інші розхвалили його перед босом, Помпео розповів про зміни в структурі

* Чайна партія або Партія Бостонського чаювання — консервативне крило Республіканської партії; виділилася 2009 року як окрема фракція Республіканської партії.

** Спеціальна комісія з розслідування нападу на американську дипломатичну місію в Бенгазі (Лівія) у 2012 року. У 2015 році Гіларі Клінтон понад вісім годин давала свідчення перед цією комісією.

*** Сенатор від штату Флорида, входить до 100 найвпливовіших людей світу.

**** Партійні збори первинних організацій, зазвичай для обговорення кандидатур на виборні посади.

ЦРУ. Вони з Трампом потеревенили про проблеми з ядерними справами Ірану. Як випускник Академії Вест-Пойнт і Гарвардської правничої школи, Помпео легко пройшов усі контрольні пункти. Колишній армійський капітан, що при проходженні через кімнату продемонстрував м'язи та масивність, мав також імпозантний імідж твердого хлопця, саме такого, як потребував Трамп.

До закінчення зустрічі Помпео отримав посаду. Трамп потиснув йому руку, повернувся до Беннона і Прібуса та сказав: «Я люблю таке. Зробімо». Через два дні Помпео був офіційно оголошений призначенцем Трампа на посаду директора ЦРУ. Помпео мав стати одним із найшанованіших членів адміністрації, а Трамп віддав йому директорство в ЦРУ на основі одного-єдиного інтерв'ю.

Трамп підходив до заповнення своєї адміністрації кадрами, як до кастингу, і звертав увагу на «вигляд», прагнучи дотримуватися правил конкурсу краси, який він одного разу вів. Щодо посад у національній безпеці, то він тягнувся до генералів. Для посад, пов'язаних з публічними комунікаціями, йому потрібні були привабливі жінки. Для представництва США в Організації Об'єднаних Націй він обрав своїм послом Ніккі Хейлі, яку він вважав достойною ООН, частково через те, що вона була донькою індоамериканських іммігрантів. Для Трампа одним із найважливіших атрибутів кандидата на будь-яку посаду була здатність мати гарний вигляд на телебаченні. «Не забувай, він хлопець із шоу-бізнесу⁴, - зазначав Крістофер Радді, друг Трампа і головний менеджер Newsmax. — Йому подобаються люди, які дуже добре вміють подати себе, і він дуже вражається, коли хтось має здатність добре виглядати в телевізорі, бо вважає, що це вельми важливий засіб у публічній політиці. — І додав: — Це не обов'язково має бути хтось гідний опинитися на обкладинці журналу GQ чи *Vanity Fair*. Це радше стосується манери триматися й здаватися крутим».

Шостого грудня Трамп формально оголосив відставного генерала Корпусу морської піхоти Джеймса Маттіса своїм кандидатом на посаду міністра оборони, зважаючи на його мужню зовнішність і бойову біографію. Він казав своїм помічникам, що особливе захоплення у нього викликало прізвище, яке особисто Маттісу не подобалося. «Скажений пес не грається, так?» — сказав Трамп буркотливому натовпу при оголошенні призначення Маттіса на зібранні у Фаєтвіллі, штат Північна Кароліна. Він викликав Маттіса, котрий опирався, на сцену і проголосив «найбільш схожим на нашого генерала Джорджа Паттона», посилаючись на легендарного командувача часів Другої світової війни, якого грав Джордж

К. Скотт у біографічному фільмі 1970 року, одному з найулюблениших фільмів Трампа.

Хоча Трампа вразила фізична привабливість Маттіса і його прізвисько мачо, його призначення було дуже корисне для зміцнення національної безпеки. Принаймні це була витримана і стабільна пара рук у Пентагоні. Коли пізніше Маттіс проводив співбесіди з кандидатами на вищі посади в Пентагоні, то ставив запитання типу: «Можете їздити на бренді?» Під цим він розумів, чи може особа підтримувати Трампа, незважаючи на його недоліки? Він знав, що це буде суперечливе президентство.

Офіційний процес перевірки кадрів на благонадійність для передачі влади йшов мляво чи взагалі завмирав — залежно від кандидата. Найважливішим при розгляді біографії тієї чи іншої людини був огляд статей у новинах і соціальних мережах на предмет того, чи не казав він або вона чогось принизливого про Трампа. Один старший радник Трампа згадував: «Люди заповнювали анкети в літаку дорогою на інаугурацію... Ну, вони могли й мати їх із собою. Вони не усвідомлювали передачу влади буквально до того дня, коли виходили на роботу».

«У хокеї, — додав цей посадовець, — ви можете втратити коліно, граючи в команді недосвідчених людей. Саме так ми й почувалися».

За кулісами Рік Гейтс, що працював у кампанії заступником голови Пола Манафорта, зводив до купи церемонію інаугурації. Гейтс і Манафорт були давніми партнерами-лобістами, спеціалізуючись у представленні іноземних урядів у тінювих оборудках. Коли в серпні 2016 року Манафорта звільнили з кампанії, Трамп очікував, що його № 2 піде слідом за ним. Трамп дуже не любив і не довіряв Гейтсу частково через токсичну реакцію на проведені Гейтсом опитування. Трамп не любив результатів соціологічних опитувань, які показували низький рівень його популярності, й підозрював, що Гейтс обманює кампанію, сплачуючи соціологічній службі за подібний мотлох. «У мене з'являється свербіж від Гейтса», — казав Трамп деяким своїм товаришам.

Однак Гейтс мав добру репутацію в Томаса Баррака, який очолював Комітет з інаугурації президента. Трамп не мав і гадки, що Гейтс тихцем допомагає Барраку організовувати інаугураційні урочистості, допоки одного вечора десь посередині процесу передачі влади президент-елект краєм вуха не почув, як його дружина Меланія розповідає про нього. У той самий час Джонні Макенті, двадцятишестирічний особистий помічник і охоронець Трампа, прибув до його пентхауса, несучи президенту-електу вечерю —

сендвіч із Subway. Меланія й Стефані Вінстон Волкоф, подруга майбутньої першої леді, що допомагала спланувати інаугураційні заходи, сиділи на дивані у вітальні, обговорюючи деталі інаугурації. Трамп увійшов до вітальні, щоб узяти у Макенті сендвіч, саме в той момент, коли Меланія промовила ім'я «Рік».

— Рік? Який Рік? — запитав дружину Трампа.

— Рік Ґейтс, — відповіла вона.

Трамп вибухнув і почав волати.

— Хто це в дідька такий?! — спитав він.

Трамп вирішив зараз же звільнити Ґейтса, повернувся до Макенті й сказав: «Джонні, йди з Меланією. Ти — виконавчий директор».

За всіма описами Макенті був чудовим охоронцем. Після приєднання до кампанії ще перед праймеріз він майже увесь час ходив поруч із Трампом. Він дбав про боса, був вірний його родині й нічого не розповідав репортерам. Макенті був схожий на голлівудського актора саме такого типу, який Трамп шукав для себе. Він був атлетом, грав квотербеком за команду «Хаскіз» Університету Коннектикуту і навіть став певною сенсацією на YouTube завдяки популярному відео з хитрими трюками американського футболу.

Однак Макенті мав абсолютно нульовий досвід у проведенні інаугурації президента. Це були заходи вартістю 107 мільйонів доларів з повідомленням нації про цінності й цілі нового президента в процесі управління, а не просто пишне святкування обрання Трампа. За кілька годин Баррак переконав Трампа скасувати своє поспішне рішення й просто ще трохи попрацювати з Ґейтсом, після чого Макенті повернувся до своїх охоронних функцій і вирушив із Трампом до Вашингтона.

Президент-елект повністю знехтував урядовою етикою й законом. Іванка і Кушнер прагнули залишити свій слід у Вашингтоні й служити в Західному крилі, виконуючи роль, яка, як вони сподівалися, мала відполірувати їхні особисті бренди, які вони досі ретельно культивували в Нью-Йорку. Дехто з радників Трампа вважав це ризикованою ідеєю, що явно напрошувалася на крики про непотизм і створювала неприйнятні умови для управління. Однак навіть перед інаугурацією ніхто не подумав сказати дітям (серед більшості колег у Західному крилі Іванку і Кушнера називали саме так — дітьми) «НІ».

«Є такі випадки в житті: коли стріляєш — краще вбий. Я знав, що намагання перешкодити дітям потрапити в Західне крило

не матиме успіху, — згадував один із їхніх колег. — Вони зациклилися на потраплянні туди, і ніхто не міг дати цьому раду. Думаю, всі чудово розуміли це».

Правників Білого дому тривожило те, що бізнесові інтереси Іванки можуть становити величезну етичну проблему. Окрім своєї компанії з виробництва одягу, вона була пов'язана з Міжнародним готелем Трампа у Вашингтоні, що могло з легкістю перетворитися на конфлікт із її роллю у Білому домі.

Президент мав широкі повноваження запрошувати своїх рідних до штату Білого дому. Закон про антинепотизм забороняв президентові лише призначати членів родини на високі посади згідно з постановою Офісу юрисконсульта Міністерства юстиції. Іванка сподівалася здобути для себе роль, що порушувала б цю норму. Вона вимагала особливого ставлення і вважала, що захищена від усіх обтяжливих правил обіймання урядових посад, які могла б отримати, ставши неформальним «волонтерським» радником.

Навіть Трамп мав певні сумніви щодо того, чи варто його доньці й зятю їхати з ним до міста, яке він насмішковано називав болотом. «Чого раптом ви хочете приректи себе і їхати до Вашингтона, округ Колумбія, під постріли всіх цих медіа-кілерів?» — вголос запитував Трамп декого зі своїх радників. Однак Трамп ніяк не міг сказати «ні» своїм дітям. Він хотів бути в колі сім'ї.

Що ближче була дата інаугурації, то швидше Трамп втрачав довіру до помічників, яких набрав. Він не знав, чи вони прийшли працювати на нього як віддані прихильники, чи він став просто засобом для отримання ними роботи в Білому домі, що украй вигідно прикрасило б резюме будь-якому політичному діячу. Його підозри регулярно виповзали назовні, як це сталося одного вечора перед Різдом у «Мар-а-Лаго», приватному клубі Трампа на Палм-Біч. Дев'ятнадцятого грудня, коли були підтверджені права виборців з колегиї виборщиків, що офіційно затверджувало перемогу Трампа, президент-елект мав святкову вечерю з сімома головними помічниками: Прібусом, Бенноном, заступником керівника кампанії Дейвом Боссі, радником з комунікації Гоуп Гікс, старшим радником з питань публічної політики Стефеном Міллером, директором із соціальних медіа Деном Скавіно і заступницею Прібуса Кеті Волш. Усі восьмеро сиділи навколо столу, а коли розмова зайшла про особисті справи, Трамп почав переконувати свою команду у важливості відданості. Коли вони проходилися по кандидатах на різні посади, президент-елект щоразу запитував: «Він відданий? Вона віддана?».

Трамп провів тиждень між Різдвом і Новим роком у Мар-а-Лаґо разом зі зменшеною компанією помічників. Вранці 29 грудня, коли президент-елект насолоджувався грою в гольф на одному з найближчих полів, CNN подала сенсаційну новину: «Білий дім оголошує санкції проти Росії». Адміністрація Обама вирішила покарати росіян за втручання у вибори 2016 року, закривши два російські житлові комплекси у Сполучених Штатах і виславши тридцять п'ять дипломатів через підозру в шпигунстві.

Трамп розізлився, почувши цю новину. Він відчував, що радники та союзники Клінтон вирішили звинуватити Росію у втручаннях у вибори, а йому лишилося заздрити демократам. Однак викривальні дії проти Росії з боку уряду фактично підтвердили, що та насправді втрутилася у вибори, а це, вважав Трамп, зумовлювало сумніви у його перемозі.

«Вони зараз намагаються піддати сумніву легітимність вашого президентства», — сказав Беннон президенту.

Трампа насторожило, що адміністрація Обама пов'язала його прихід до влади з агресивним ляпасом Росії — помітним ходом у зовнішній політиці — без жодної консультації з ним.

За день до того у Вашингтоні Обама підписав наказ про ці санкції, плануючи оголосити їх наступного дня, однак деякі новинні джерела уже ввечері 28 грудня повідомили, що найближчим часом очікуються деякі жорсткі заходи проти Росії. Того ж вечора Державний департамент вручив російському послу Сергію Кісляку попереднє повідомлення про санкції. Знервований і засмучений, він звернувся до команди Трампа. Кісляк писав Флінну 28 грудня: «Чи не могли б Ви зателефонувати мені, коли Вам буде зручно?».

Флінн з дружиною проводили святкові канікули на курорті у Домініканській республіці. Сигнал там був нестабільний, тож він не бачив тексту посла аж до наступного дня, до того моменту, коли адміністрація Обама оголосила про санкції. Перед тим як зателефонувати Кісляку, Флінн хотів сконтактувати з командою передачі влади в «Мар-а-Лаґо». Він близько двадцяти хвилин розмовляв зі своїм заступником К.Т. Макфарландом, що перебував разом з президентом у його клубі «Палм-Біч». Флінн і Макфарланд обговорили каральний удар адміністрації Обама й погодилися, що це може зашкодити намірам Трампа розвивати стосунки з Путіним. Макфарланд розповів Флінну про консенсус у команді в «Мар-а-Лаґо»: вони сподівалися, що Росія не нарощуватиме агресію у відповідь на хід Обама.

Поклавши слухавку після розмови з Макфарландом, Флінн негайно зателефонував Кісляку і попросив, щоб Кремль не вдавався до відплати «око за око». Флінн запевнив посла, що прийдешня адміністрація, найімовірніше, перегляне санкції й, можливо, скасує їх. Він додав про можливість зустрічі з Трампом, коли вони увійдуть у Білий дім.

Розповідаючи про політику США до того, як Трамп обійняв посаду, Флінн підривав авторитет чинної адміністрації й порушував стандарти дипломатії. Його спілкування було негайно перехоплене й узятє до уваги великим підслуховувальним апаратом Агенції національної безпеки, яка традиційно стежить за провідними урядовцями й допомагає ФБР виявляти осіб, запідозрених у шпигунстві на користь ворожих іноземних держав.

Попри високу напругу, пов'язану з висиланням російських дипломатів, реакція Путіна наступного дня, 30 грудня, виявилася неочікувано спокійною. «Ми не створюватимемо ніяких проблем для американських дипломатів, — сказав Путін. — Прикро, що адміністрація Обама закінчує свою каденцію в такий спосіб. Проте я адресує свої привітання з Новим роком Президенту Обамі та його родині, — заявив він. — Мої святкові привітання також Президенту-електу Дональду Трампу й американському народові».

Тон Путіна здивував директора ЦРУ Джона Бреннана і директора Національної розвідки Джеймса Р. Клаппера. У той момент жоден із них не знав про секретне запевнення Флінна і прохання Кісляка. Деякі офіційні особи США запідозрили Путіна в заграванні з американцями. Проте він так і не завдав удару у відповідь. Того ж дня пополудні Трамп приголомшив команду Обама, що відходила від влади, своїм твітом: «Чудовий хід на пом'якшення (з боку В. Путіна) — Я завжди знав, що він дуже розумний!».

Шостого січня Бреннан, Клаппер, директор ФБР Джеймс Комі й директор Агенції національної безпеки Майкл Роджерс вирушили до Нью-Йорка, щоб поінформувати Трампа, Пенса і їхніх головних радників про широку російську кампанію впливу на вибори 2016 року на користь Трампа й намагання скаламутити воду за допомогою кібератак і проникнення в соціальні медіа. Під час цього сумнозвісного брифінгу в Башті Трампа президент-елект відкинув те, що не відповідало його поглядам. Це не було схоже на те, як мав би реагувати Верховний головнокомандувач.

Після закінчення дев'яностохвилинної зустрічі Комі й Трамп вигнали всіх із кімнати й залишилися наодинці. Директор ФБР приніс із собою скандальне досьє, широко відому збірку розвіду-

вальних повідомлень, написаних колишнім британським шпигуном Крістофером Стілом. Комі зазначив, що має підозру про те, що росіяни зняли на плівку стосунки Трампа з повіями Москви 2013 року. Трамп негайно заперечив звинувачення, фиркнувши: «Це були не повії». Та заявив, що він не той чоловік, щоб мати потребу «йти на таке». Трамп подякував Комі за те, що той знову відкрив розслідування щодо електронних повідомлень Гіларі Клінтон на завершальному етапі кампанії 2016 року, однак тепер він сумнівався, до якої команди насправді належить Комі. Недовіра Трампа до спільноти розвідників лише зросла, коли невдовзі після зустрічі в Башті Трампа ці агенції опублікували свій звіт, деталізуючи втручання Росії у виборчу кампанію. Це розлютило Трампа. Він зробив висновок, що система національної безпеки ніколи не поважатиме його та спрямована на саботаж його президентства.

Високопосадовців американської розвідки цікавили три основні питання щодо ролі Росії у виборах 2016 року. По-перше, чи втручався безпосередньо російський уряд? Величезна кількість свідчень каже, що так. Далі. Чи допомагала Росія Трампу виграти? На користь цього говорить багато доказів. І, нарешті, чи змінили зусилля Росії результати виборів? Лідери розвідувальної спільноти стверджували, що недостатньо даних для впевненої відповіді. Однак Трамп вважав, що визнання російського втручання фактично ставило під сумнів його перемогу.

У період після брифінгу розвідки 6 січня Прібус, Кушнер та інші радники звернулися до Трампа з пропозицією публічно визнати односторонній висновок, який керівництво шпигунських організацій представило йому. Вони неочікувано увірвалися до його кабінету на двадцять шостому поверсі та намагалися переконати його визнати справедливості розвідданих без підривання законності чи навіть применшення його перемоги. «Це було частиною процесу нормалізації, — пояснював один радник. — ми доклали великих зусиль, щоб він став стандартним президентом».

Однак Трамп уперся⁵. Щоразу, коли радники підштовхували його до прийняття результатів розвідки, він ставав усе збудженішим. Він лаяв очільників розвідки за їхнє лицемірство і заявляв, що їм не можна довіряти. «Я нікому не можу вірити», — казав президент-елект. У цьому його підтримував Беннон, який відгукувався про звіт щодо Росії не інакше як: «Все це — набір порожніх слів». Президент-елект упевнено заявляв, що визнання того, що Кремль хакнув електронну пошту демократів, було «пасткою».

Лише за дев'ять днів до інаугурації, 11 січня, Трамп скликав прес-конференцію в облицьованому рожевим мармуром вестибюлі Башти Трампа. Його радники знову почали переконувати його визнати результати дослідження розвідки, і він неохоче підкорився. «Якщо говорити про хакінг, думаю, це була Росія, — сказав Трамп репортерам. — Однак, думаю, що нас хакнули й інші країни та інші особи». І все ж Трамп також звинуватив розвідувальні агенції, не подаючи жодних доказів, у зливанні досьє Стіла* компанії «Buzz-Feed», яка опублікувала скандальні матеріали 10 січня. «Це те саме, що могли зробити й робили німецькі нацисти, — казав він. — Думаю, це ганьба, що фальшива і фейкова інформація про те, чого ніколи не було, стала відомою громадськості».

Однак невдовзі після того, як прес-конференція закінчилася, Трамп сказав своїм радникам, що шкодує про визнання даних щодо російського хакінгу. «Це був не я, — казав він радникам. — Це було неправильно».

* Інша назва — Досьє «Трамп-Росія», підготовлене приватною розвідкою за період з червня по грудень 2016 р., де містилося звинувачення команди Трампа у співпраці з урядом Росії під час виборів.

ПАРАНОЯ І ХАОС

Перед своєю інаугурацією президент-елект Трамп не знав, що ФБР таємно проводило контррозвідницьке розслідування щодо Майкла Флінна, а коли дізнався, це посягло зерна параної, що зійшла і вкорінилася протягом його президентства. Слідчі визначали, чи зрадив Флінн Сполучені Штати, діючи як агент російського уряду. Співробітники розвідувальних служб перехопили секретну телефонну розмову з російським послом Сергієм Кісляком 29 грудня 2016 року, в якій Флінн обговорював накладені Обамою санкції, про що він пізніше брехав.

Заступник директора ФБР Ендрю Маккейб попередив виконувачку обов'язків заступника генерального прокурора Мері Маккорд про цей дзвінок 3 січня 2017 року. Він виділив очевидне: розмови Флінна особливо були тривожні з огляду на роль, яку він відігравав у прийдешній команді Білого дому. «Трамп ось-ось стане президентом, а це заявлений ним радник з національної безпеки», — сказав Маккейб. Тепер їхні керівники, Джеймс Комі та виконувачка обов'язків генерального прокурора Саллі Єйтс, мали подумати, який обсяг інформації про секретні відомості повідомити майбутньому президенту, але поки вони це обговорювали, на них звалилися нові події.

Дванадцятого січня факт таємного дзвінка Флінна до Кісляка 29 грудня був оприлюднений коментатором *Washington Post* Девідом Ігнатіусом, однак він не повідомив теми розмови. Один високопосадовець США так описував приголомшеність у Міністерстві юстиції: «Кожний думав так: “Якого дідька? Як це просочилося?”».

За кілька годин команда Трампа — все ще не маючи жодного поняття про перехоплення дзвінка руками ФБР — повторила брехню Флінна. Увечері 12 січня прес-секретар процедури передачі влади Шон Спайсер стверджував, що Флінн не розмовляв із Кісляком про санкції. «Той дзвінок стосувався організації дзвінка між

президентом Росії й президентом-електом після його приведення до присяги», — казав Спайсер. Пізніше, 15 січня, віце-президент-елект Пенс категорично заперечив, що Флінн і Кісляк обговорювали санкції. «Ця розмова була абсолютно випадковою, — казав Пенс в інтерв'ю у програмі *Face the Nation* на каналі CBS. — Вони не обговорювали нічого, що стосувалося б рішення Сполучених Штатів вислати дипломатів або засудити Росію».

Єйтс стривожилася. Якщо Пенс вважав те, що говорив, правдою, то вона знала, що віце-президент-елект брехав — і про це знали росіяни. Брехня Флінна привела до перетягування каната між Єйтс і Комі. Вона хотіла попередити Трампа, що його радник з національної безпеки скомпрометований, а Комі сказав, що не хоче оприлюднювати ситуацію з Флінном, поки не збереться більше фактів. З огляду на те, як він вів розслідування щодо електронних листів Гіларі Клінтон, Комі, врешті, вважав, що знає краще.

Єйтс вважала, що вже минуло достатньо часу, щоб попередити Трампа про брехню Флінна, однак Комі намагався переконати керівників розвідки, що цей вчинок загрожуватиме розслідуванню. 19 січня, у вечір напередодні присяги Трампа, час сплив. «Вони вже у смокінгах, — поскаржився один із заступників Єйтс, коли команда Трампа зібралася на святкування на головному залізничному вокзалі Вашингтона. — Я просто не бачу, як ти кинеш у нього цим лайном нині увечері. Не схоже, що настане ще день, щоб усе змінити».

А 20 січня Трампа привели до присяги, і він почав незграбно пристосовуватися до свого нового життя як президента. Він зі страхом чекав переїзду до Вашингтона, міста, де у нього було багато ворогів, значно менше союзників і жодного справжнього друга. Попри свою натуру екстраверта, Трамп був домосідом і любив комфорт. Ведучи кампанію на основі ідеї про те, що націю зрадить її політичний клас і, ставши тепер найвпливовішою людиною у Вашингтоні, Трамп не знав, кому може довіряти. Він і його радники з моменту отримання влади боялися, що вкорінені інтереси капіталу візьмуться за підрив адміністрації. Увечері 23 січня, в перший понеділок свого президентства, Трамп зустрівся віч-на-віч із лідерами Палати представників та Сенату від обох партій на прийомі в Білому домі за участю вищих посадовців своєї адміністрації. За довгим столом у парадній обідній залі Стів Беннон, один із натхненників звернення Трампа «Знищення американців», не міг відірвати очей від Ненсі Пелосі. У демократичному лідері Палати представників він бачив Кетрін Хепберн

з фільму «Лев узимку», яка поглядає в один і другий бік вздовж столу і, плануючи своє повернення до влади, думає про себе: «Усі ці чоловіки схожі на клоунів».

Пелосі очікувала, що Трамп розпочне спілкування на об'єднавчій ноті, скажімо, цитуючи Батьків-засновників чи Біблію. Замість цього новий президент почав з брехні: «Знаєте, це я виграв народне голосування»¹. Він заявляв, що фальсифікацій було дуже багато, що за Клінтон було віддано від трьох до п'яти мільйонів незаконних голосів. Пелосі втрутилася: «Але, містере президент, це неправда, — сказала вона. — Нема ніяких доказів підтримки, про яку ви говорите, і якщо ми збираємося співпрацювати, нам потрібно дотримуватися певного набору фактів». Спостерігаючи, як Пелосі кидає виклик Трампу, Беннон прошепотів до колег: «Вона збирається притиснути нас. Явний найманий вбивця. Вона — найманий вбивця».

Двадцять четвертого січня, коли Єйтс обговорювала зі своїми співробітниками, хто найкраще повідомить Білому дому про Флінна, їй зателефонував Комі та розповів неприємну новину: агенти ФБР з'явилися у Білому домі, щоб допитати Флінна. Єйтс страшенно розгнівалася. Комі, який раз по раз наполягав на тому, що потрібно тримати це розслідування в таємниці, знехтував потребою повідомити Міністерство юстиції. Єйтс спромоглася сказати щось на зразок: «Як ви могли одноосібно прийняти таке рішення?» Комі відповів, що це нормальна практика розслідування.

У Міністерстві юстиції один старший посадовець згадував: «Наша загальна реакція зводилася до того, що вони збираються висловити неправдиве твердження, ...а ми матимемо жахливий вигляд, наче безпідставно їх звинувачуємо, — сказав він. — Так, ніби ми знали про це ще за тиждень, нічого нікому не казали, а тепер це схоже на напад на радника з національної безпеки, наче ми загнули його в куток».

Нарешті 26 січня Єйтс попросила Дона Макгана про зустріч того ж дня у його офісі в Західному крилі Білого дому. Вона видрукувала перехоплену розмову і збиралася пояснити, що Флінн брехав Пенсу і що агенти допитали його про спілкування з Кісляком. Макган послухав, потім поставив кілька запитань. Здебільшого він хотів знати, чому те, що одна особа брехала іншій у Білому домі, непокоїть Міністерство юстиції. Єйтс пояснила, що Флінн був скомпрометований, бо росіяни знали правду і могли використати факт брехні з боку радника з національної безпеки, щоб маніпулювати ним.

Коли Єйтс пішла, Макган рушив до офісу Рейнса Прібуса і знайшов там самого очільника адміністрації й Беннона.

— Хлопці, Флінн казав вам, що тут було ФБР і допитувало його на початку тижня? — запитав він.

Прібус і Беннон здивовано поглянули один на одного, потім знову на Макгана.

— Про що ти в біса говориш?» — сказав Беннон.

— Не жартуй зі мною, — додав Прібус. — Це що, якийсь розіграш?

— ФБР було в цьому офісі у вівторок, — повідомив Макган, маючи на увазі кабінет радника з національної безпеки поверхом нижче.

— Та нас тут увесь тиждень не було, — сказав Беннон.

Тоді Макган вирушив до Овального кабінету, щоб попередити Трампа. Президент був повністю ошелешений. Флінн не повідомив керівників команди Трампа, що його допитувало ФБР про телефонні розмови з російським послом, однак Трампа не турбувало те, що Флінн брехав Пенсу. Радше він розлютився, що Єйтс висловлювала сумнів щодо мотивів Флінна, а отже — і особистих рішень Трампа. Президент промовив щось типу: «Ми тут лише чотири дні, а вони вже допитують нашого хлопця?»

Двадцять сьомого січня без консультацій з Міністерством юстиції та без брифінгу Міністра внутрішньої безпеки Трамп видав заборону на в'їзд до Сполучених Штатів громадян і біженців з семи найбільших мусульманських країн. У великих міжнародних аеропортах зчинився справжній хаос, а захисники прав іммігрантів терміново подали петиції з проханням до федеральних судів втрутитися і зняти цю заборону, аргументуючи її неконституційністю.

Це рішення про заборону було таємно підготовлене Бенноном і Стівеном Міллером, тридцятидворічним старшим радником з публічної політики й твердим противником нелегальної імміграції. Вони не радилися з Макганом чи Єйтс про законодавчу основу цього рішення. Міністр внутрішньої безпеки Джон Келлі, чие міністерство мало контролювати дотримання заборони, так і не бачив остаточної версії аж до того моменту, коли Трамп видав свій указ. Келлі був у літаку, коли заборона набрала чинності, і це означало, що його заступник мав скликати термінову нараду, щоб пояснити вищим керівникам міністерства, як здійснюватиметься виконання цього указу, не маючи при цьому копії самого документа. Офіцери митниці й прикордонної служби, повністю

спантеличені текстом указу, в певних алгоритмах заходів діяли неузгоджено, що пізніше було визнано незаконним: забороняли тим людям, у яких була «зелена картка», повертатися до їхніх домівок у Сполучених Штатах. Навіть прихильники Трампа визнали це очевидною катастрофою.

У Білому домі кадрові співробітники, що працювали усі вихідні, були приголомшені кадрами з темношкірими людьми, яких оточували в іноземних аеропортах і виводили геть із зони посадки на літаки до Сполучених Штатів. Ця епопея транслиювалася з телевізійних екранів усього Білого дому. «Це було схоже на проведення зустрічі в ресторані «Баффало Вайлд Вінгз» — там скрізь екрани, — розповідав один із керівників адміністрації. — Здавалося, ніхто насправді не розуміє того, що урядова облава здійснювалася людьми з адміністрації, з цієї адміністрації. Люди хапалися за голову і зойкали — “Гей! Чому так сталося?”».

Люди з оточення Трампа звинувачували в цьому хаосі один одного. Дехто стверджував, що Прібус і його заступники повинні були забезпечувати кращу координацію різних департаментів, і покладав провину значною мірою на органи зв'язків з громадськістю. Інші без жодних вагань звинувачували Міллера.

Серед усього цього гармидеру деякі з новопризначенців Трампа одягнули чорні краватки й вечірні сукні, щоб узяти участь у вечері в «Альфальфа Клубі», щорічному зібранні бізнесових та політичних еліт. Це був вечір суботи, 28 січня, і трампівці перемішалися з біл-гейтівцями, воррен-баффетівцями й джеф-безосівцями, якщо не згадувати ще багатьох. Коли Посол Франції Жерар Аро спостерігав за чергою господарів Всесвіту, вишикуваною, щоб потиснути руку Келлієн Конвей, всюдисущої керівниці кампанії Трампа, що перетворилася на радника Білого дому, він прошепотів їй: «Ось це і є солодкий аромат влади».

Однак Трамп ніколи не довіряв цим елітам. Міллер вказав на цю психологічну особливість і пізніше за обідом у резиденції посла пояснив, що президент був обраний виключно з метою створити проблеми для цього істеблішменту. «Цей президент — революціонер, тож він має розірвати Китай, — сказав Міллер. — Суть і масштаби змін, які ми хочемо здійснити, за визначенням передбачатимуть руйнування. — І додав: — Якщо ми дотримуватимемося нормальних процедур, то працюватимемо на користь наших ворогів».

У понеділок, 30 січня, Флінн і працівники Білого дому висловили бажання послухати його перехоплений дзвінок до Кісляка.

Єйтс зателефонувала Макгану, щоб сказати, що юристи Білого дому можуть прослухати плівку з записом на своїй чутливій апаратурі. Окремо від цього Єйтс розіслала меморандум, що наказував працівникам Міністерства юстиції не захищати заборону на пересування, оскільки мала сумніви у її конституційності. Трамп і його команда сприйняли це як образу від її офісу і тоді-таки, пополудні звільнили її. Білий дім заявив, що Єйтс «зрадила Міністерство юстиції, відмовляючись підтримувати законний порядок, покликаний захищати громадян Сполучених Штатів». Розслідування щодо Флінна продовжувалось без Єйтс.

Другого лютого газета *The Washington Post* повідомила про роздратовану телефонну розмову президента з Прем'єр-міністром Австралії Малкольмом Турнбуллом за п'ять днів до того. Трамп почав чіплятися до Турнбулла щодо чинної угоди про біженців і звинувачувати його в намаганні експортувати «наступних Бостонських підричників»*. «Це найгірша угода за всі часи», — гнівався Трамп. Того самого дня *The Associated Press* повідомила, що обурений Трамп мав подібну розмову і з мексиканським президентом Енріке Пека Ніето, у якій погрожував відправити американські війська, щоб зупинити «його поганих мексиканців».

Трамп був розлючений. Він вимагав, щоб його помічники виявили джерела витоку інформації, й запропонував запроторювати репортерів до в'язниці. Трамп ненавидів усі витоки й не бачив різниці між внутрішньою боротьбою у Західному крилі й делікатними рішеннями з питань національної безпеки. Попри всі намагання юристів пояснити йому, Трамп не розумів, що витоки неприкрашених деталей до телевізійних програм, які він постійно переглядав, чи обмежене розуміння дій уряду не були чимось на зразок злочину, вартого покарання.

Сьомого лютого команда репортерів *Washington Post* підтвердила, що Флінн дійсно обговорював санкції з Кісляком під час телефонного дзвінка 29 грудня. З цього матеріалу Пенс дізнався, що Флінн брехав йому. Ні Трамп, ні Макган не вважали це настільки важливим, щоб попередити його раніше. Флінн продовжував залишатися на посаді, подорожуючи того вікенду з Трампом до Флориди на саміт із японським Прем'єр-міністром Сіндзо Абе у Мар-а-Лаго.

* У квітні 2013 року на Бостонському марафоні був здійснений терористичний акт, внаслідок якого загинули три людини та постраждали 183.

А 13 лютого, коли всі повернулися до Білого дому, команда Трампа обговорювала долю Флінна. Пенс сказав, що він хотів би, щоб колишні образи залишалися у минулому, і не заперечуватиме проти того, щоб Флінн залишався на роботі. Однак Прібус, все ще обурений повторюваною брехнею Флінна, наполягав на звільненні. Флінн сказав Трампу, що піде по-тихому, без сліз. Він подав свою заяву про звільнення того самого вечора, і Трамп прийняв відставку. Брехня Флінна була не єдиною причиною його відставки. У Трампа посилювалися сумніви у придатності Флінна для цієї роботи, і він виявив, що інформаційні матеріали Флінна непослідовні та їм бракує точності.

За відставкою Флінна настав День святого Валентина. Кріс Крісті з дружиною Мері Пет² приїхали до Вашингтона, щоб пообідати з Трампом. До них приєднався Джаред Кушнер.

— Я звільнив Флінна, тож уся російська справа закінчена, — сказав Трамп, згадуючи про розслідування ФБР щодо втручання Росії у вибори, яке все ще тривало.

— Містере президент, ми готові сидіти тут цілий рік, розмовляючи про Росію, — сказав Крісті.

Кушнер сказав, що це божевілья, оскільки не варто обговорювати російське безглуздя. Крісті відповів, що він тут єдиний серед усіх, хто і проводив федеральні розслідування, коли був прокурором США у штаті Нью-Джерсі, і перебував під слідством під час розслідування Бриджгейтського скандалу*.

— Абсолютно неможливо скоротити це, але є купа можливостей подовжити, тож зберігайте спокій, прислухайтесь до своїх юристів, і це буде спосіб максимально усе скоротити, — казав Крісті президенту.

Саме в цей момент Спайсер проводив брифінг для преси, який транслювали по телевізору в приватній їдальні Трампа. Президент, Крісті й Кушнер спостерігали, як Спайсер кинув Флінна на амбразуру. Він сказав репортерам, що Трамп просив Флінна подати у відставку через «зростання жажливої недовіри в результаті цієї ситуації й ряду інших сумнівних моментів».

Поки Спайсер продовжував відбивати запитання, задзиччав телефон Кушнера.

* У вересні 2013 року відбулося політично вмотивоване перекриття двох рядів із трьох наявних на мосту Джорджа Вашингтона, що з'єднує місто Нью-Йорк зі штатом Нью-Джерсі. Одним із звинувачених у тій справі був тодішній губернатор штату Нью-Джерсі Кріс Крісті.

— Це Флінн! Це Флінн! — прошепотів Кушнер Трампу і Крісті.

Флінн обмочився. Він думав, що коли піде тихенько, то уникне знищення.

— Постарайся бути дружнім, — наказував Трамп Кушнеру. — Більше дружності.

Кушнер сказав Флінну: «Ти ж знаєш, що президент поважає тебе. Президент піклується про тебе. Я подбаю, щоб президент трохи пізніше розмістив позитивний твіт про тебе».

Дзвінок завершився.

— Ми повинні постаратися допомогти йому. Він хороший хлопець, — сказав Кушнер Трампу і Крісті.

— Погані люди — вони, як жуйка, що прилипла до підошви, — відреагував Крісті. — Їх дуже важко позбутися.

Трамп відчував певну симпатію до Флінна. Між ними склалися справді дружні стосунки, коли вони разом їздили туди-сюди штатами у виборчій гонитві. Того дня в Овальному кабінеті, коли завершилася нарада з внутрішньої безпеки, Трамп попросив директора ФБР затриматися, щоб поговорити наодинці. Трамп сказав Комі, що не вірить у те, що Флінн міг зробити щось не так, однак зазначив, що все ж вважає, що тому необхідно було піти. Потім він попросив поблажливості, нітрохи не соромлячись використовувати владу, щоб зняти свого прихильника з гачка. «Сподіваюся, що ви зможете знайти спосіб, аби спустити все це на гальмах, відпустити Флінна, — казав Трамп до Комі, про що зазначено у нотатках директора ФБР. — Він хороший хлопець. Сподіваюся, ви владнаєте все це».

Спайсер виконував подвійну роль прес-секретаря і керівника відділу комунікацій, і ці обов'язки поступово топили його — причому не через його нищівний портрет, змальований Меліссою Маккарті в суботньому популярному телешоу *Saturday Night Live*. Огрядний чоловік, 1,67 м на зріст, Спайсер не скидався на того, кого Трамп бачив своїм представником на телебаченні. Та й колишній спікер Республіканського національного комітету мав розкольницьке минуле, що робило його природним представником кампанії «Зробимо Америку знову великою». Трамп за спиною у Спайсера зневажливо відгукувався про його здатність формулювати промови. «Шон не здатен навіть закінчити речення, — казав Трамп іншим помічникам. — Ми отримали спікера, який не спроможний говорити».